

NİLGÜN SONKAN GÜNDÜZ • Mahallenin Delisi

NİLGÜN SONKAN GÜNDÜZ 1975 yılında Manisa'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü mezunudur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Sosyal Antropoloji yüksek lisansı yaptı. Mali suçlar alanında uzmandır.

İletişim Yayınları 2528 • Bugünün Kitapları 224

ISBN-13: 978-975-05-2263-5

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Dinçer Demirkent

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Burak Ciritçi

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NİLGÜN SONKAN GÜNDÜZ

Mahallenin Delisi

Mayki'ye...

İÇİNDEKİLER

<i>TEŞEKKÜR</i>	9
-----------------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	11
Bir kayboluş hikâyesi: Ruhi ve Chauncey Gardiner.....	11
Gerçekle kurgunun karşılaştırılması.....	16
Araştırmanın sorunsalı	28

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM VE ALAN DENEYİMLERİ	37
Alana erişim meselesi	39
Kendine haritadan yer beğen!	52
Günden kalanlar	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	65
<i>Standardize Mini Mental Test (sMMT-E) uygulaması</i>	91
Beden	119
<i>Beden dolayımı üzerinden kurulan ilişki pratikleri</i>	121
<i>Bedenler arası mesafenin ayarlanması: Proxemics</i>	151
<i>Delinin eşyaları ve beraberindekiler</i>	160
<i>Delî/delilik temsillerine semiyotik bir bakış</i>	162

Sokakta olma, sahipli – sahipsiz olma.....	165
<i>Sokakta yaşama</i>	168
<i>Evde yaşama</i>	171
Esnafın gündelik hayatı ve oyun	177
<i>Gündelik olan, gündelik hayat, gündeliklik ve uzam kavramları</i>	177
<i>Esnaf</i>	182
<i>Oyun</i>	187
Sosyal kontrol.....	199
<i>Politik kontrol: Mevzuatta "deli"</i>	207
<i>Sosyalizasyon</i>	210
<i>Sapma</i>	217

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ÇALIŞMASI	235
“Ayarsızlar”a ayarlı isimler.....	235
Esnafın tutum ve davranışları.....	250
<i>Koruma kollama</i>	250
<i>Kovma dışlama</i>	261
<i>İdare etme</i>	266
<i>Talimat, iş, görev verme/eğitme-öğretme</i>	278
<i>Ortak eylem</i>	283
<i>Deliden performans bekleme</i>	290
<i>Hikâyeye katılma/oyun</i>	298
<i>Deliye sataşmak</i>	327
Esnafın anlamlandırmaları.....	345
<i>Deliliğin geçmişte yaşanan travmaya bağlanması</i>	345
<i>Deliliğe zararsızlık atfedilmesi</i>	363
<i>Deliliğe saflık, temiz kalplilik, masumiyet atfedilmesi</i>	372
<i>Deliliğin dinî, yüce, kutsal bir kişilikle bağlanması</i>	387

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ: “ARTA KALANLAR”	407
KAYNAKÇA	417

TEŞEKKÜR

Bilgisi, birikimi, deneyimi, keskin görüşü, mizahı, sabrı ve emeğiyle varlığını, desteğini ve güvenini hep yanımda hissettiğim, araştırmanın gidişatını beni başıboş bırakmadan, çaktırmadan kontrol eden, araştırma süresince benden fazla kafa yoran, bana işaret levhaları, dönemeçleri, kontrol noktaları, mola ve seyir yerleri, hız sınırları belirlenmiş bir yol açan ve bu yolda sorunsuzca ilerlememi sağlayan hocam Prof. Dr. Aslı Yazıcı Yakın'a,

Destek, öneri ve eleştirilerinden ziyadesiyle istifade ettiğim Prof. Dr. Muhtar Kutlu ve Yrd. Doç. Dr. Rahşan Balamir Bektaş'a,

Kıymetli zamanından fedakârlık ederek metni defaatle okuyup inceleyen, görüş ve önerilerini paylaşan, araştırmanın kitaplaştırılması sürecinde bana "akıl" ve destek veren Tanıl Bora'ya,

Sağladığı her türlü lojistik ve manevi destekle araştırmayı huzur içinde ve akıl sağlığımı kaybetmeden bitirmemi sağlayan eşim Mustafa'ya, mizah duygusunu her daim canlı tutan ve araştırma konusu olarak bu konuya meyletmemde muhakkak ki payı olan tüm aileme,

Alan çalışmasının Manisa ayağında esnafla yaptığım görüşmelerde bağlantıları ayarlayan, bana eşlik eden ablama ve çocukluk arkadaşım Ümit Bacak'a, Ankara ayağında beni yalnız bırakmayan Didem Ögen Arseven ve Saygın Gökçe'ye, anlık

koordinat istihbaratı sağlayan Artun Aktimur’a, değişik semtlerdeki delilerle ilgili ön bilgi sağlayan ve onlarla tanışmama vesile olan Ümit Güngör’e, materyal desteği sağlayan Hacer Of-laz’a, anlattığım deli hikâyeleri yüzünden aşırı doza maruz ka-lan Şerife Avcı, Mehtap Çelikçi Zobi ve Ali Demir’e, beni araş-tırmayı bir an önce bitirmeye teşvik eden, değerlendirme ve yo-rumlarıyla alan araştırmasına katkı sunan arkadaşlarım Semra Bayraktar, Rezzan Gümgüm, Gizem Sucu, Ayşe Yalova Gökçe ve Hüseyin Oğuzhan Kahraman’a,

Sokakta görünür olmakla bu araştırmanın yapılabilmesini olanaklı kılan, fantastik bir dünyanın sadece rüyalarda ve çizgi filmlerde olmadığını gösteren tüm “deliler”e,

Ankara ve Manisa esnafı –esnaf olmasaydı bu araştırma yapı-lamazdı– başta olmak üzere, bu araştırmanın yapılmasında ko-nu hakkında “malumatı” olup da bilgi veren, işbirliği yapan, delilerin tespiti ve gözlemlenmesi aşamasında bana yardım ve yataklık eden, delilerle karşılaşma anlarımdaki oyunculukla-rı ve durumu idare ediş tarzlarıyla beni mümkün mertebe “gö-rünmez kılan”, birçok deli hikâyesine konu olan canlı tanıklık-larını ve yorumlarını aktararak araştırmanın adım adım şekil-lenmesine farkında olmadan katkı sunan, ayrıca her şeyden ön-ce delileri yok saymayan, delilerle “ideal” düzlemde olmasa da kendine özgü iletişim teknikleriyle iletişim kuran, delileri o ya da bu şekilde himaye ederek biraz olsun içimi rahatlatan, de-lilerin mahallede hem “görünür” hem de bir o kadar “görün-mez” oluşunda payı bulunan, bedavaya epey bir çaylarını içti-ğim tüm mahalle ve çarşı esnafına,

Teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bir kayboluş hikâyesi: Ruhi ve Chauncey Gardiner

Ruhi'nin bir ailesi yoktu, bir kimliği, bir soyadı, ehliyeti, pasaportu, telefonu, adresi yoktu, nerede kaldığı da bilinmiyordu. Yaz kış yarı çıplak ve yırtık pırtık giysiler içinde sokaklarda dolaşıyordu. Elinde eski püskü bir pazar çantası, sırtında kirli, küçük bir çuval taşıyarak gün boyu yürüyordu. Ruhi herkesle konuşmuyor, kimseden bir şey istemiyor, bir şey verildiğinde herkesten almıyor, bazı esnaftan ise bazen alıyor bazen almıyordu. Arada bir herkesin içinde giysilerini çıkarıp şehrin ortasındaki çeşmede yıkanıyordu. Bazı esnafa kendisine ayırdıkları sigaraları almak için her gün uğruyordu. Bu sigara alışverişi esnafla Ruhi arasındaki bir tür selamlaşma biçimiydi. Ruhi bazı dükkânların kapısından içeri girmeden esnafla ayaküstü sohbet ediyor, bazı dükkânlardan içeri giriyor, orada soluklanıyor, bir şey ısmarlanırsa içiyordu. Esnaf onun dükkâna bereket getirdiğine, o gelince işlerin arttığına inanıyordu. Ruhi'nin dükkâna uğramasını, ısmarlanan şeyi geri çevirmemesini bir ayrıcalık, bir lütuf olarak görüyordu.

Ruhi ayakları toz toprak içinde, yırtık pırtık giysiler içinde dolaşırken ya da çeşmede yıkanırken, yoldan geçmekte olan

insanlar için sadece pis bir deliydi. Ancak bu kişiler Ruhi'yi tanımayan, sadece bir anlığına gören kişilerdi. Oysa onunla ilişkisi kuran, onu tanıyan, bilen esnafa göre Ruhi deli değildi. Ama deli olmadığı gibi “normal” de değildi. O ne yaparsa yapsın, çeşmede çırlıçıplak yıkansa bile esnafın Ruhi Abi'siydi, esnaf nezdinde onun çıplaklığı teşhirci bir mahiyet taşımıyordu. Öte yandan bazı esnaf da bu yıkanmanın gizem dolu, kutsal bir anlamı olduğunu düşünüyordu. Esnaf, Ruhi'yi daha çok bir ermiş, bir veli olarak görüyor, onun sözlerinde bir hikmet, halinde tavrında bir keramet arıyordu. Kimi esnaf onun geleceği gördüğüne, bilinmeyeni bildiğine inanıyor, basiretiyle kendilerini isabetli, doğru ve iyi olana yönelteceğini düşünüyordu. Bu yüzden iş değişikliği yapma, yeni dükkân açma niyetinde olan esnaf bu işin kendisi için hayırlı olup olmayacağını, define mekralısı olan esnaf da nereyi kazması gerektiğini ona soruyordu.

Ruhi aklını kaybetmişti. Ama onda aklın yerini aklın boşluğunu dolduran başka bir şeyler almıştı sanki. Belki de bu akıl denen şey tamamen kaybolmuyordu. Çünkü esnafa göre Ruhi etrafında olup bitenlerin farkındaydı, konuşulanları anlıyor, sorulan sorulara mantıklı cevaplar veriyor, hayatına diğerlerinden biraz farklı bir üslupla da olsa devam edebiliyordu. Daha da ötesi, esnaf kendisi gibi “normal” bir insanda olmayan bazı yetenek ve sezgilerin onda var olduğunu düşünüyordu. Bu yönüyle Ruhi hem herkese benziyor hem de kimseye benzermiyordu. Esnafın Ruhi'yi görüş alanında Ruhi akıldan uzaklaştıkça doğaya yaklaşıyordu; Ruhi'yi kendine doğru çeken iki ip vardı, aklın ipleri gevşedikçe denge bozuluyor, doğanın hakimiyetindeki yeni dengede sezgi ve içgüdü karmasının ipleri Ruhi'yi kendine daha güçlü çekiyordu.

Ruhi'nin keramet sahibi olduğuna dair anlatılan hikâyeler kulaktan kulağa yayılıyor, hikâye üzerine eklenen yeni detaylarla günbegün daha büyük, kolektif ve canlı bir hikâyeye dönüşüyordu. Sanki herkes dinlediğine inanmaya ve bunu başkalarına anlatmaya hazırды. Ruhi ise kendisi hakkında anlatılanlardan bihaber, gündelik hayatın akışı içindeki döngüsünü tekrar ediyordu. Kendi düzeni içinde, her gün yollarda hızlı hız-

lı yürüyor, her gün bazı dükkânlara uğruyor, bazılarını pas geçiriyor, her günkü gibi hayata bir yerinden tutunmaya, hayatta kalmaya çalışıyordu. Bu arada esnaf da dükkânı sabah erkenden her zamanki saatinde açıyor, dükkânın önü toz kalkmasın diye su serpilerek süpürülüyor, yavaş yavaş müşteriler geliyor, pazarlık yapılmıyor, çünkü “maliyeti kurtarmıyor”, “başka bir ihtiyaç?”, para alınmıyor, para üstü veriliyor, yan komşudan para bozduruluyor, “yine bekleriz, ayağınıza sağlık”, “kimisi bir şey almadan gidiyor”, “bu devirde veresiye olur mu güzel kardeşim”, saate bakılıyor, bir daha bakılıyor, sonra yoldan geçenlere bakılıyor, “veresiyemiz yok, bak orda yazıyor”, “kart geçmez”, Ruhi geliyor, Ruhi’nin sigaraları veriliyor, bir de içerse orta kahve, kimi zaman soda, “kimisi sadece adres soruyor”, “karnımız acıktı, öğlen okundu mu”, “kaç oldu saat”, “hiç esmiyor bugün”, “dükkânın önüne park etme birader, mal indireceğiz birazdan”, “ikindi okundu”, dükkânın önüne iki sandalye atılıyor, tavlayla karışık sohbet ediliyor, “senetleri ödédiler mi senin?”, “akşama daha çok var”, “size 20’ye olur, ayağınız alışsın” derken radyodan gelen müzik eşliğinde “evlerin ışıkları bir bir yanarken” nihayet akşam oluyor, sokaklarda eve gitme telaşı başlıyor, her zamanki saatinde dükkân kapanıyordu. Sonra bir gün, günler böyle akıp giderken gündelik hayatın akışında pat diye bir kırılğanlık oluştu ve Ruhi ortadan kayboldu. Ve Ruhi bu noktadan sonra benim için bir roman kahramanına dönüştü.

Esnafın Ruhi’ye ayırdığı sigaralar birikiyor ama Ruhi gelmiyordu. Üst üste birkaç gün Ruhi’den haber alamayınca esnaf meraklanmaya başladı. İlk başta Ruhi’nin ölmüş olabileceği akıllarına geldi ama bu ihtimale inanmak istemediler. Birkaç gün geçtikten sonra, ölmekten başka “*bir ihtimal daha var*” diyerek endişe içinde bütün hastaneleri, karakolları elbirliğiyle aramaya başladılar. En sonunda Ruhi’nin izini akıl hastanesinde buldular. Esnafa Ruhi’nin kendisini ana haber bülteninde gören nüfuzlu bir siyasinin özel talimatıyla akıl hastanesine yatırıldığı söylenmişti. Esnaf hemen toplanıp yanında birkaç paket sigarayla Ruhi’yi ziyarete gitti. İlk başlarda nasıl olsa Ru-

hi'nin bir yolunu bulup hastaneden kaçacağını tahmin ediyor ve onu çok geçmeden yeniden görebileceklerini umuyorlardı. Ancak Ruhi bir türlü geri dönmeyince esnaf Ruhi'nin boşluğunu hissetmeye ve onu ne çok özlediğini fark etmeye başladı. Bunun üzerine Ruhi'yi hastaneden çıkarma planları yapıldı. Öncelikle Ruhi'yi hastaneden çıkarabilmek için gerekli olan prosedürü araştırdılar. Ancak karşılaştıkları durum sıkıntılıydı. Zira ya yeşil kart, ya hatırı sayılır miktarda para ve daha kötüsü her hâlükârda hastanın birinci derece yakını olmak gerekiyordu. Esnafın bildiği kadarıyla Ruhi'nin bir ailesi, bir yakını yoktu. Yine de Ruhi'yi hastaneden çıkarmak için sağa sola haber salındı, sorup soruşturup varsa Ruhi'nin yakınları bulunmaya çalışıldı ve sonunda bir abisi olduğu ortaya çıktı. Abi ile birlikte artık Ruhi'nin de herkes gibi bir soyadı olduğu öğrenilmişti. Ancak abi “hayırsız” çıktı. Aradan bir süre geçtikten sonra, Ruhi yine devletin kontrolünde akıl hastanesinden çıkarılıp bir ilçedeki bakım evine yerleştirildi.

Ruhi'nin bu yeni hayatından bahsederken esnafın yüzü asık, gözleri doluydu, sanki ölen birinin ardından konuşur gibi konuşuyorlardı.

Jerzy Kosinski'nin (2012, 7-115) *Being There* adlı romanındaki Chauncey Gardiner'ın (C.G.) hikâyesi, Ruhi'nin hikâyesi ile birçok yönden benzerlik gösteriyor. C.G., –çok küçük yaşından beri– “İhtiyar” diye anılan varlıklı bir adamın malikânesinde kendisine verilen bir odada barınmış ve evin sınırları dışına hiç adım atmamıştır. C.G.'nin bir ailesi yoktur, ailesinden ona kalan tek şey annesinden miras bir akıl zayıflığıdır. “İhtiyar”, kendisine binanın sınırları dışına çıkarsa akıl hastanesine yatırılacağını söylediğinden C.G. vaktini bahçede dolaşarak, bahçıvanlık yaparak ya da odasında televizyon seyrederek geçirir; yemeklerini odasına getiren evin hizmetkârı dışında kimseyi görmez, kimseyle konuşmaz. Bahçe ile uğraşmak onu sakinleştirip mutlu etmektedir. C.G.'nin hayata ve insan ilişkilerine dair tüm bilgisi, bahçede gözlemlediği şeyler ve televizyondan duydukları/gördükleri ile sınırlıdır. Bir gün “İhtiyar” ölür, malikâneye emlak şirketinden görevliler gelir ve C.G.'den

İhtiyar'la arasındaki resmî bağı kanıtlamasını isterler. Ancak tüm çabalara rağmen C.G.'yi İhtiyar'a ve o güne kadar yaşadığı yere bağlayan, akrabalık, iş/hizmet ilişkisi türünden herhangi bir kayıt bulunamaz. Bu yüzden C.G. ilk kez evin sınırları dışına adım atmak zorunda kalır. Elinde eski bir bavul ve üzerinde modası geçmiş bir takım elbiseyle sokaklarda yürürken bir limuzin C.G.'ye çarpar. Limuzinde bulunan Elisabeth Eve (E.E.) zengin ve nüfuzlu bir iş adamının karısıdır; hafif yaralanan C.G.'yi arabasına alarak kendi malikânesine götürür ve eşiyile tanıştır.

E.E.'nin oldukça yaşlı kocası Benjamin Rand, müzmin bir hastalığın pençesinden kurtulmaya çalışmakta ve evde tedavi görmektedir. Hayli nüfuzlu bir işadamı olan Bay Rand, C.G.'yi aralarında ABD başkanının da olduğu önemli politikacılar, iş adamları, büyükelçiler, medya temsilcileri gibi birçok önemli şahsiyetle tanıştır. Bu karşılaşmalarda kelime hazinesi sınırlı olan C.G., ömrü boyunca televizyondan duyduklarını, kendi bahçivanlık deneyimleriyle harmanlayarak konuşur, basit ve kısa cümleler kurar, bazı saçma sapan aforizmalar üretir, ancak onunla tanışan herkes bu sözlerin altında derin anlamlar olduğunu düşünür ve C.G.'nin bir bilge olduğu kanaatine varır. Roman boyunca C.G. ile tanışan hemen herkes C.G.'nin geçmişi araştırır ve onun hakkında bilgi toplamaya çalışır. Ancak kimse onun hakkında en ufak bir kayıt ve belge dahi bulamaz. C.G.'nin geçmişi adeta bomboş bir sayfa gibidir.

Romanın sonunda C.G., E.E. ile birlikte nüfuzlu kişilerin katıldığı bir partiye katılır, partide bulunan bazı kişiler küçük gruplar halinde sohbet etmekte, bazıları balo salonunda dans etmekte, bazıları C.G.'yi ilgilendiren önemli gelecek planları yapmakta iken C.G. sıkılmaktadır, C.G. çok geçmeden patlayan flaşların arasından kendine bir yol açarak balo salonundan ayrılır, dışarıya bahçeye çıkar. Onun için tanıdık olan, onu hep mutlu eden, sakinleştiren, kendi uyumuna göre hareket etmeyi öğrendiği bahçeyi adımlarken C.G.'nin içi huzur doludur. C.G. üzerinde takım elbisesi, başında fotr şapkası, elinde şemsiyesi ve yüzündeki hep o sakin ve kayıtsız ifade ile bahçede bir

müddet yürüdükten sonra gölün kenarına gelir, göl suları içinde yürümeye başlar, artık batması gereken bir derinliğe ulaştığı halde suya gömülmez ve rahatlıkla suda yürümeye devam eder. (Gölde yürüme bahsi *Being There* adlı romanın sinema uyarılmasında, Hal Ashby'nin yönettiği 1979 yapımı aynı adlı filmde yer almaktadır, romanda ise bu bahis geçmemektedir.)

Gerçekle kurgunun karşılaştırılması

Gerçek bir hikâye ile kurgusal bir metnin kahramanının hikâyesi arasında bir karşılaştırma denemesi, aynı zamanda bu kişilerin ne kadarını başkalarının oluşturduğunu bilmediğimiz hikâyelerinin gerçekliğinin ya da bu hikâyelerin ne kadarının gerçek ne kadarının kurgu olduğunun tartışmaya açılması bağlamında elverişli bir vasıttır.

Bir yandan iki “kahraman” da bir etiketleme sürecinin nesnesidir, çevrelerindeki kişiler her ikisiyle de kendi değer yargıları, alışkanlıkları, kültürel referansları üzerinden ilişki kurar; öte yandan her ikisinin de kayıp geçmişlerine dair boşluklar başkaları tarafından doldurulmaya çalışılır.

Ruhi ve C.G., her ikisi de kimsesiz ve sahipsiz kişilerdir. C.G.'nin babasının kim olduğunu bilen yoktur, annesi yıllar önce, o daha çok küçükken ölmüştür. Ruhi'nin bilinen bir ailesi, kimsesi yoktur. İkisi de esasen yalnız bir hayat sürmektedir ve hikâyenin belli bir noktasına kadar sadece isimleri vardır, soyadları yoktur. Dahası bir soyadı kullanmaları da gerekmez. Bir nüfus cüzdanları, kimlik belgeleri ve bu belgeleri kullanmaları için bir sebepleri de yoktur. Ruhi akıl hastanesine yatırılınca kadar kimse onun soyadını ya da bir soyadına sahip olup olmadığını bilmiyordu. Anlaşılan o ki Ruhi'nin devletin resmi kurumlarıyla herhangi bir ilişkisi olmamıştı, Ruhi akıl hastanesinden çıkması için gerekli olana kadar bir kimlik belgesine de ihtiyaç duymamıştı. Şans eseri/kazaen doğduğu için “Chance” ismiyle çağrılan C.G.'nin de sadece adı vardır; sonradan bir yanlış anlaşılma sonucu Gardiner'e dönüşen “Gardener” gerçek bir soyadı değil, kendisinin bahçıvan olduğunu vurgula-

mak için bir anda ağzından çıkıveren, resmi geçerliliği olmayan uydurma bir kelimedir. Oysa kişinin adı, onun hayatıyla yakından ilişkilidir. Adın gündelik hayatta kullanılma sıklığı, –iyi ya da kötü yönde– hayatın içinde çeşitli eylemler yoluyla bırakılan izlerin yoğunluğuna işaret eder. Sahip olunan bu adla, gerçekleştirilen eylemlerin faili belirginlik kazanır ve kişi diğer insanlardan ayırt edilir. Bu ayırt etme çok sayıda kişinin bir arada yaşadığı modern kent hayatında –genellikle– ancak bir soyadı ile mümkündür. Soyadı olmamak ya da soyadını kullanmaya ihtiyaç duymamak, söz konusu kişinin resmi bir iş ve işlem yapmadığını, devlet kurumlarıyla bir bağı olmadığını ve devlet arşivlerinde kaydının bulunmadığını; gündelik hayatta çevresindeki kişiler ile informal ilişkiler kurduğunu, gündelik hayatın birçok alanını düzenleyen kurumlar ve kurumsal düzenlemelerin dışında, bu alanlardaki kural ve süreçlerden habersiz bir hayat sürdüğünü gösterir. Bu hayat, modernitenin ürettiği kurumsal yapıların, kuralların ve ilişkilerin uzağında; her şeyin kaydının tutulduğu, rasyonel aklın hâkimiyetindeki bürokratik işleyişin dışında devam eden kayıtdışı bir hayattır. Öte yandan kişinin adı ve bu adın resmi kayıtlardaki karşılığı, o kişinin yaşadığına dair bir işaret, en azından geçmişte de olsa bir yaşam belirtisidir. Gerçekten yaşamakta ya da yaşamış olduğunu kanıtlamanın en genel, en alışıldık, en açıklama gerektirmeyen yolu kişinin adının resmi kayıtlarda görünmesi, kayda geçmesidir. Aksi halde yaşadığını ispatlamak külfeti, yaşadığı halde kayıtlarda izi olmayan kişiye aittir. Kişinin resmi kurumlarca tasdik edilmeyen varlığının, informal ilişkilerinin resmi kurumlar nezdinde bir karşılığı yoktur. O halde varlığı belgelere, kayıtlara, dosyalara yansımayan bir kişi “ne yaşar, ne de yaşamaz”. Hem ölü hem de diridir; “ölü can”dır. Görünmeden yaşamının bedeli budur.

İki hikâyenin örtüşen bir diğer konusu, Ruhi'yi de C.G.'yi de birilerinin himaye ediyor olması, her ikisinin de birileri tarafından korunup kollanmasıdır. Kendileri bunun farkında olsun ya da olmasın, kendi hal ve gidişatları hakkında bir fikir sahibi olsun ya da olmasın, gelecekleri hakkında kaygılsın ya da kay-

gılanmasın bu durum değişmiyor. Birileri onlar için, onlar adına kaygılanıyor, korunmaya muhtaç olduklarını düşünüyor, onlar için iyi ve doğru olanın ne olduğuna karar veriyor. Özellikle Ruhi ve C.G.'ye sağlanan barınma eksenli yardımlar üzerinden, hamiliği üstlenen kişilerin “dış dünya”yı nasıl anlamlandırdıklarına dair bir belirleme yapılması mümkündür. C.G.'nin hamiliğini üstlenen İhtiyar, onu dış dünyanın kötülüklerinden korumak için barınma imkânı sağlar ve malikânenin sınırları içine hapsederken, Ruhi'nin iyiliğini düşünenler Ruhi'yi akıl hastanesine yatırarak ona barınma imkânının yanı sıra tedavi imkânı da sağlarlar. Her iki durumda da hamilerin bakış açısından dış dünya yani sokaklar tehlikeli görülür. C.G. için dış dünyada –malikânenin duvarlarının ötesinde– çok sayıda insan, kontrol edilemeyen değişken vardır. Ruhi için ise aynı dış dünya, eylemlerinin görünür olduğu, kamusal eylemin gerçekleştiği bir açık alan olarak tarif edilebilir. Ancak bir farklılık, C.G.'nin Ruhi ile karşılaştırıldığında en azından ünlü olana dek sokakta dahi görünmez oluşu, Ruhi'nin ise görünür olmak için ünlü olmasının gerekmediğidir. Bu anlamda, Ruhi'nin akıl hastanesine yatırılmasında esasen çıplaklığı belirleyici olur, çıplaklığı onu görünür ve ünlü kılar. Zira çeşmede çırılçıplak yıkandığı için haber olur. Ruhi için sokak, çıplaklığının görünür olduğu, kamu düzenini bozan eylemi sergilediği düşünülen bir uzam teşkil eder. Bu anlamda akıl hastanesine yatırılmakla Ruhi görünür olandan görünmez olana, görünür kılan alandan görünmez kılan alana geçmiş olur. Bununla birlikte burada oluşan bir paradokstan bahsedilebilir; Ruhi akıl hastanesine yatırılmakla sokaklarda görünmez, ama hastane kayıtlarında görünür, böylece kurumsal bir görünürlük kazanır. Dolayısıyla bu sefer sokağın görünmez kılan alanından hastanenin görünür kılan alanına geçmiş olur. Bu yönüyle akıl hastanesi aynı anda hem bir görünürlük hem de bir görünmezlik uzamı teşkil eder. Benzer biçimde sokak da kişiyi hem görünür kılar hem de gözlerden saklar.

Öte yandan her iki hikâyede de korunmaya muhtaç olduğu düşünülen kişiye sağlanan koruma ve kollamanın bir sınırı vardır: İhtiyar, zamanında C.G.'ye malikânenin bir odasını tah-

sis etmiştir ve C.G. malikânenin sınırları içinde kapalı ve dışarıdan izole bir hayat yaşasa da her öğün yemeği getirilmekte ve bakımı yapılmakta, evin sınırları içinde korunup kollanmaktadır. Ancak bu koruma, malikânenin sınırları dışında bir korumayı taahhüt etmez. Onu korumak için, onun iyiliği adına C.G.’nin içeride tutulması söz konusudur, sınırlardan dışarı çıkarsa akıl hastanesine yatırılmakla ve orada bir hücreye kapatılıp unutulmakla tehdit edilir. Yani İhtiyar, koşullara göre C.G.’nin hem kurtarıcısı hem de celladı olabilir, duruma göre her iki rolü de üstlenebilecek olan bu anahtar kişilik, hangi role bürüneceği konusundaki seçimi C.G.’ye bırakır. İşin aslı burada, İhtiyar’ın C.G.’ye emniyet/konfor sağlama-şantaj yapma/tehdit etme sarkacında gidip gelen nasihat, ikaz, dayatma söylemi ve pratiği üzerinden genel olarak deli ve delilik hakkındaki düşünceleri gün yüzüne çıkar. Bu söylem ve düşünme biçimi İhtiyar’ın ideolojik duruşunu, yaşam felsefesini ve zihin haritasını ele verir. Bu harita üzerinde elimizi herhangi bir noktaya götürdüğümüzde, İhtiyar’ın C.G.’ye yönelik dış sesi için şöyle bir zihin okuması yapabiliriz: “Bu kapıdan çıkarsan bir daha giremezsin, ya sev ya terk et, ama terk etmezsen senin için daha iyi olur. Burası sana yeter, şansını zorlama, zaten gittiğin yerde mutlu olamazsın, ayrıca dışarıda merak edilecek bir şey de yok, dışarı çıkarsan nereye gideceğini sanıyorsun? Gideceğin tek yer bir akıl hastanesi olabilir çünkü delilerin yeri akıl hastanesidir. Ben sana bir ayrıcalık tanıdım, korunaklı ve güzel bir ortam sağladım, bunun kıymetini bil. Sen de bir delisin bunu unutma ve aslında buraya değil oraya aitsin, şu an benim sayemde aslında olman gereken yerde değilsin, dışarı çıkarsan gerçekte ait olduğun yere girersin, bir fare gibi kapana kısılır ve tamamen unutulursun, kimse adını bile hatırlamaz.”

Ruhi ve C.G., ikisi de ufak tefek kişisel eşyaları dışında kendilerine ait olan, üzerinde hak iddia edebilecekleri herhangi bir mülk sahibi değildirler. Bu yüzden ikisi de kendine ait bir yerde kalmaz, birilerinin yanında, “seyyar mekânlar”da, “bir yerde” kalır ya da konaklarlar. Ruhi’nin nerede kaldığı bilinmezken, C.G. önce İhtiyar’ın malikânesinde kendisine ayrılan bir

odada, sonra tesadüflerin gelişmesiyle bir başka malikânede kalır. Bu yönüyle C.G.’nin yaşamı, bir “başka yer”e kolayca adapte olması bakımından seyyar ve portatif bir yaşamdır. Bu kişilerin kaldıkları yere ilişkin bir sahiplik duygusu geliştirip geliştirmedikleri bilinmemekle beraber, bu duygunun kalınan yerle kişi arasında kurulan güçlü bir aidiyet bağını ifade etmesi uzak bir ihtimal gibi görünüyor. Kalınan yere bağlanma derecesi büyük ölçüde o yerle sabit ve sürekli bir ilişki kurmakla ilişkilidir. Orada geçirilen ya da geçirilmesi öngörülen zaman kavramı yine önemli bir değişkendir. Bununla birlikte bu kişilerin kaldıkları yerle kurmuş olabilecekleri bağla, bu bağın derecesi ile ilgili yapılan değerlendirmeler tamamen kişisel değerlendirmelerdir, bu bağın olup olmadığı bilinemez. Bu kişilerin psikolojik durumları üzerinden değil, gözlemlenebilir olan kamusal eylemleri üzerinden bir değerlendirme yapılabilir. Bu anlamda bu kişiler “bir yerdekiler”dir. Bir yerdeyken ne hissettikleri konusunun ise değerlendirmem dışında kaldığını özellikle vurgulamak isterim. Bununla birlikte C.G.’nin yeni hayatındaki özlemi kaldığı yere/odasına değil, bahçeye yöneliktir. Bu özlem, doğa-kültür gibi bir ayrım üzerinden düşünmek gerekirse eğer, C.G.’nin doğaya yöneldiğinin bir göstergesi olarak tahayyül edilebilir elbette. C.G., bahçe, bahçıvan, bitki, toprak, su, kök, yeşillik, çiçek, güneş, yağmur, zararlı böcekler metaforları üzerinden, Ruhi ise çıplaklığı ve kendisinin güçlü sezgileri, içgüdüleri olduğuna dair anlatılan hikâyelerin kahramanı olması üzerinden doğaya yakın durur. Ruhi ve C.G., her ikisi de yürür, dolaşırlar. Ruhi şehrin sokaklarında, caddelerinde belli bir güzergâh/hat boyunca yürür ve yolu üzerindeki belli dükkânları uğrak noktası kılarak yürümesine devam eder. C.G. ise sokaklar hakkında bir şey bilmez, bahçede “daracık yollar-da, çalılıklarla ağaçlar arasında” yürür. İkisi de kendini güvenli ve huzurlu hissettiği bölgelerde/alanlarda hareket ederler.

Her ikisi de bilinmeyi, değişik ve yabancı olanı merak etmez ya da merak etseler bile bu merak duygusu yeni yerlerin ve insanların keşfi için bir eylemi tetiklemez. C.G. –başlangıçta– bahçenin sınırlarını hiç aşmadığı halde, duvarın öte yanın-

da akıp giden hayata karşı en ufak bir merak duymaz. Ruhi her gün yeni bir sokak keşfetmez, aksine alıştığı bir güzergâhta yürür. Ruhi'nin daha önce hiç geçmediği sokakları merak edip etmediğini bilmiyoruz, ancak şu rahatlıkla söylenebilir: Ruhi'de bilinmeyene karşı bir merak duygusu varsa bile bu ilgi, yeni yerlerin keşfedilmesi bakımından onun için görünür bir eyleme dönüşmez. Bu ilgisizlik duygusunun kurulu düzen fikri ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Her ikisinin de bir düzeni ve bu düzeni kuran, işleten tekrara dayalı eylemlerden oluşan bir döngüsü; tekrar ettikleri eylemlerin, takip ettikleri düzenin kendilerince bir anlamı vardır. Alışlagelenden farklı bir şey yapma ya da farklı insanlarla tanışma, yeni yerler, sokaklar keşfetme gibi bir yönelimleri olmadığı için alıştıkları şeyleri yaparlar ve bu da düzenlerinin bir parçası sayılabilir. Bununla birlikte koşullar kendi istekleri dışında değiştiğinde, başka bir düzenin oyuncularına haline gelecek kendilerince uyum sağlar ve yaşamaya devam ederler. C.G., malikâneneden dışarı çıktığında o güne kadar hiç görmediği, yabancı olduğu sokaklarda yürüyerek yine bildiği bir şeyi yaparken; o güne kadar bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar az sayıda insanla yüz yüze gelmiş olsa da, sokakta daha önce hiç görmediği insanlarla karşılaştığında –davranışları, sözleri biraz tuhaf karşılanmakla birlikte– ilişki kurabilir. Acemice de olsa dışarıda süren oyuna bir yerinden katılır. Ruhi de kendi isteği dışında akıl hastanesine kapatıldığında oradan kaçmaz ve hastanenin duvarları dışına adım atmaz. O da içeride süren oyuna bir yerinden katılır. Duvar metaforu, Ruhi ve C.G. için alışılan, tanıdık olan kurulu düzen ile farklı, yabancı, ne vaat ettiği belirsiz yeni düzen arasındaki bir kapı işlevi görür. Bu metafora bağlı olarak düşünülebilecek kapı imgesi de Ruhi ve C.G.'nin bulundukları mevcut alanlar üzerinden bağlama göre bir iç-dış ayrımı okuması yapılmasına olanak sağlar. Öte yandan kapının açılması/kapanması aynı zamanda bir işlevi de yerine getirir. Nitekim malikânenin kapısı C.G.'yi içeriden dışarıya –bahçeden sokağa– salar, akıl hastanesinin kapısı Ruhi'yi dışarıdan içeriye –sokaklardan akıl hastanesine– tıkar.